

УДК 372.31(09)(477)
DOI 10.32999/ksu2413-1865/2019-87-6

ВИТОКИ СЛОВОЦЕНТРИЗМУ МОВНОЇ ОСВІТИ ДІТЕЙ 5–7 РОКІВ В ІСТОРІЇ ЗАРУБІЖНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ

Полевікова О.Б., к. пед. н., доцент,
доцент кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти
Херсонський державний університет
polevikov@list.ru

Швець Т.А., к. пед. н.,
старший викладач кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти
Херсонський державний університет

У статті з'ясовані витoki словоцентризму як інноваційної технології мовної освіти й мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного й молодшого шкільного віку в історії закордонної педагогічної думки з давніх цивілізацій і античних часів, Середньовіччя, епохи Відродження до XIX століття. Виявлені персоналії та обґрунтовані педагогічні теорії в контексті дослідження.

Ключові слова: *словоцентризм, історія зарубіжної педагогічної думки, давні цивілізації, античні часи, Середньовіччя, епоха Відродження, XIX століття, наступність дошкільної та початкової освіти.*

В статье выявлены истоки словоцентризма как инновационной технологии языкового образования и речевого развития детей старшего дошкольного и младшего школьного возраста в истории зарубежной педагогической мысли с давних цивилизаций и античных времен, Средневековья, эпохи Возрождения, до XIX века. Исследованы персоналии и обоснованы педагогические теории в контексте исследования.

Ключевые слова: *словоцентризм, история зарубежной педагогической мысли, давние цивилизации, античные времена, Средневековье, эпоха Возрождения, XIX век, преемственность дошкольного и начального образования.*

Polievikova O.B., Shvets T.A. ORIGINS OF WORD-CENTRISM LANGUAGE EDUCATION OF CHILDREN 5–7 YEARS IN THE HISTORY OF FOREIGN PEDAGOGICAL THOUGHT

The article reveals the origins of word centrism as an innovative technology of language education and speech development of senior preschools and primary school age in the history of foreign educational thought from ancient civilizations and ancient times, the Middle Ages, the Renaissance, to the XIX century.

However, a historical and pedagogical study was not carried out, in which in generalized the experience of use of word centrism was presented, its genesis was revealed in accordance with the dynamics of the development of preschool and primary education of Ukraine. That is why the appeal to this problem is justified.

Of particular importance are the innovative approaches to ensuring continuity between preschool and primary education, which facilitate the intensification of the dialogic interaction of teachers and children, aimed at the comprehensive development of the young person.

Personality has been studied and pedagogical theories have been substantiated in the context of the research. The basis for the formation of a word-centric approach to language education and speech development of children of senior preschool and primary school age is defined.

Foreign historical-pedagogical thought (from ancient civilizations and antiquity, the Middle Ages, the Renaissance to the XIX century) presents the dynamics of the use of teaching methods in word and by word in contemporary educational practice and pedagogical theory (dialogue, Socratic conversation, dispute, proclamation, retelling texts, work with a book, etc.).

The research carried out makes it possible to state the existence of word-centrism origins originating from ancient civilizations, where such techniques as repeated repetitions, questions and answers to them were widely used through mechanical memorization, learning by heart, clarifying complex words and texts, a combination of the abstract and the concrete, etc.

Key words: *word centrism, history of foreign pedagogical thought, ancient civilizations, ancient times, Middle Ages, the Renaissance, nineteenth century, continuity of preschool and primary education.*

Процес імплементації ключової реформи Міністерства освіти і науки – Нової української школи – актуалізує потребу розв'язання освітніх завдань через використання педагогічних технологій, що

створюють сприятливу атмосферу для демократичного спілкування: взаєморозуміння, стосунків конструктивізму та співпраці, розумного консенсусу. У цьому плані особливої значущості набувають іннова-

ційні підходи до забезпечення наступності між дошкільною та початковою освітою, що сприяють активізації діалогічної взаємодії педагогів та дітей, спрямованої на всебічний розвиток молодшої особистості. Відчутна жага до інновацій і в лінгводидактичній науці, де залишаються невизначеними взаємозв'язки і взаємозалежності між елементами самої структури змісту навчання мови і взаємозв'язки з елементами структур змісту навчання інших розділів програми, що позначається й на процесуальному аспекті змісту навчання мови, і на самому процесі навчання, позбавляючи його логіки в частині структурування елементів змісту впродовж конструювання процесу формування мовної особистості дитини старшого дошкільного та молодшого шкільного віку.

У зв'язку із цим вважаємо доцільним запровадження в освітній процес дошкільної та початкової школи словоцентричного підходу, що, на нашу думку, дасть змогу забезпечити цілісність у реалізації завдань мовної освіти дітей.

Це, у свою чергу, передбачає удосконалення процесу підготовки фахівців дошкільної та початкової освіти [8–10].

Хоча у своїх наукових розвідках ми неодноразово зверталися до цієї теми [5–7], сучасні освітні реалії знову актуалізували зазначену проблему.

Підготовка майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти здійснюється шляхом набуття професійної майстерності (комплекс властивостей особистості, що забезпечує високий рівень самоорганізації професійної педагогічної діяльності на рефлексивній основі [9, с. 369]), що є обов'язковою умовою ефективного освітнього процесу в дошкільних закладах.

Формування професійної майстерності розглядається як складна система, тому необхідна наявність критеріїв діагностики, що відображають певний стан її розвитку як системотворчого чинника професійної підготовки в процесуальному аспекті, тобто в процесі вузівського етапу навчання із пролонгованою метою на результат – самостійну професійну діяльність [8, с. 93].

Витоки словоцентризму містяться в наукових розвідках відомих представників прогресивної вітчизняної педагогіки, як-от Х. Алчевська, Б. Грінченко, М. Корф, Т. Лубенець, С. Миропольський, С. Русова, К. Ушинський.

У другій половині XIX ст. у вітчизняній педагогіці здійснено спроби теоретично обґрунтувати й узагальнити практико-методичний досвід навчання дітей мови словом і через слово (праці А. Баранова, А. Вишес-

лавцевої, А. Дивногорського, Ф. Кочержинського, Т. Лубенця, В. Лядова, М. Страхова).

Значення, роль і місце слова в освітньому процесі обґрунтовано сучасними педагогами України і Росії: А. Богуш, Ю. Бабанським, В. Буряком, М. Вашуленком, Г. Ващенком, В. Євдокимовим, Т. Ільїною, А. Макаренком, Л. Нечепоренко, П. Підкасистим, І. Підласим, З. Сіндовою, М. Скаткіним, В. Сухомлинським, Н. Щокіною та ін.

Історичну проекцію щодо застосування навчання словом і через слово висвітлено в працях В. Вихрущ, Л. Вовк, М. Євтуха, Т. Завгородньої, С. Золотухіної, Б. Ступарика, О. Сухомлинської.

Однак нині не здійснено історико-педагогічного дослідження, у якому в узагальненому вигляді було б представлено досвід використання словоцентризму, виявлено його генезу згідно з динамікою розвитку дошкільної та початкової освіти України. Саме тому звернення до цієї проблеми є виправданим.

Мета статті – з'ясувати витоки словоцентризму як інноваційної технології мовної освіти й мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного й молодшого шкільного віку в історії закордонної педагогічної думки.

Реалізація поставленої мети потребуватиме, на нашу думку, розв'язання таких **завдань**:

1) виявити генезу словоцентричного підходу до навчання в давніх цивілізаціях та за античних часів і умов Середньовіччя;

2) охарактеризувати персоналії епохи Відродження стосовно словоцентризму;

3) обґрунтувати основні підходи до порушеної проблеми в педагогічних теоріях XIX ст.

Відомості, бувальщини, перекази, прислів'я, приказки первісні люди передавали «із уст в уста». У туземців Австралії, індіців племені Чіпуей, східноафриканських племен тощо словесні настанови мали таємничий, могутній, владний, магічний характер, нерідко оцінювалися як таїнство, чаклунство, тобто ретрансляція знань відбувалася сакральним шляхом. Механічне повторення з боку дорослих слугувало основним прийомом емоційно-психологічного впливу на дітей.

Результати досліджень археологів, етнографів та численні писемні джерела засвідчують, що словесне навчання посідало чільне місце в перших школах Месопотамії, Єгипту, Індії, Китаю: «Книга приповістей Соломонових», «Повчання Аменемоп», методика месопотамської едубби (дослівно «Дім табличок»), стародавні індійські епоси («Бхагаватапурана», «Махабхарата»,

«Бхагавадгіта»), трактат Конфуція «Лунь юй» («Бесіди та судження»).

Антична педагогіка зберегла численні докази існування словоцентризму в педагогічних пошуках софістів. О цій порі, завдяки Сократові, з'явилися «сократичний метод», «метод навідних запитань», «евристичний метод». Досить широко використовувалися методи навчання словом у римських школах риторів.

Уперше теоретичне обґрунтування початків словоцентризму в історії закордонної педагогічної думки знаходимо в працях відомого римського педагога Марка Фабія Квінтіліана, який зазначав, що розвиток мовлення людини в майбутньому безпосередньо залежить від милозвучності та правильності мови няні й тих, хто оточує дитину та навчає її лепетати перші слова [4, с. 172].

Візантійська педагогіка засвідчила спадкоємність античної педагогічної традиції, оскільки мета навчання передбачала формування в молодого покоління загальної культури красномовства, пошани до слова (Іоанн Златоуст, І. Дамаскін, Г. Богослов, Фотій та інші).

Епоха Середньовіччя теж демонструє переваги словоцентризму, де набули поширення акроматичний, або лекційний та еротематичний, або запитальний методи (П. Абеляр, Алкуїн).

«Філологічний гуманізм» культури епохи Відродження активізував самостійне мислення дітей та вільне володіння словом, що втілено в методиці навчання окремих шкіл (Вітторіно да Фельтре, Гуаріно Гуаріні). Рекомендації М. Монтеня, педагогічна спадщина єзуїтів, зокрема творчість популярного письменника Жувансі, помітно вплинули на розвиток словоцентризму.

Подальший розвиток та теоретичне обґрунтування технології навчання словом і через слово в педагогіці Нового часу одержали в працях відомого сенсуаліста в теорії пізнання, автора «золотого правила дидактики» Я. Коменського («Велика дидактика», «Закони добре організованої школи», «Похвала істинному методу», «Про вигнання зі шкіл млявості», «Про культуру природних обдарувань»). Основою театральних вистав Я. Коменський уважав словесне змагання. Саме про це йдеться в його праці «Найновіший метод мов».

Найбільш відомі представники закордонної педагогічної думки XIX ст. – Ф. Дінтер, А. Дістервег, І. Герbart – будь-яку діалогічну форму навчання проголошували рушійною силою та основою для активного розумового розвитку дітей.

Так, Ф. Дінтер обґрунтував такий метод навчання, як катехізація, серед переваг яко-

го зазначив здатність до збудження й утримування уваги учнів, сприяння виробленню самостійного мислення, попередження втоми, розвиток гостроти розуму [1].

Серед вимог, висунутих Ф. Дінтером до використання методу катехізації, найголовнішими є такі: учитель мусить мати добрі знання із психології дитини, логіки, віртуозно володіти рідною мовою, вміти спілкуватися (вибрати матеріал для бесіди, майстерно ставити запитання, зазвичай вони мають бути короткі, прості, точні, зрозумілі, бажано супроводжувати їх мімікою та жестами; цілеспрямовано й ефективно використовувати результати бесіди тощо) [1].

«Найкращим, але найбільш складним» називає діалогічний метод А. Дістервег, який розрізняв дві системи викладання: догматичну та розвивальну (евристичну). Відомий педагог-практик підкреслював малоефективність простого повідомлення знань («<...> не варто повідомляти учневі, але його слід привести до того, щоб він сам знаходив знання, самостійно ними оволодівав»), рекомендував «питальне викладання» [3].

У структурі уроку І. Герbart вирізняв чотири стадії: ясність, асоціацію, систематизацію, метод. Звернення до їхніх особливостей переконує у високій оцінці І. Герbartом дидактичного призначення «безпосередньої розмови», бесіди, які, за його висловом, є «найкращим способом» на етапі асоціації в психологічному аспекті, що дозволяє вчителю активізувати в учнів їхні уявлення та встановити зв'язки вже набутих знань з новими [2].

Отже, здійснене дослідження дає змогу говорити про наявність витоків словоцентризму, що беруть свій початок ще з давніх цивілізацій, де широко використовувалися такі прийоми, як багаторазове повторення, запитання й відповіді на них через механічне запам'ятовування, заучування напам'ять, роз'яснення складних слів та текстів, поєднання абстрактного з конкретним тощо.

Сократичний метод, метод навідних запитань, евристична бесіда – діалоги Сократа за часів Античності значно розширили дидактичні можливості словоцентризму.

Марк Фабій Квінтіліан уперше теоретично обґрунтував методи навчання словом та через слово, розробив методіку їх використання (читання із правильним наголосом, переказ прочитаного чи прослуханого, словесне малювання, вправлення в красномовстві, робота із книгою).

Наголошували на винятковому значенні дискусій, декламацій, бесід, словесних конкурсів, змагань між учнями та класа-

ми, спілкування «мудрих» з учнями, театральних вистав Я. Коменський, Ф. Дінтер, А. Дістервег, І. Гербарт. Методичні набутки цих найвідоміших представників закордонної педагогічної думки XIX ст. діють право говорити про наявність витоків словоцентризму, що широко впроваджувалися з метою активізації освітнього процесу та розвитку самостійного мислення дітей.

Розвиток спілкування та зародження мови зумовили виникнення спеціальних засобів освітнього характеру, які можна вважати підґрунтям словоцентричного підходу до мовної освіти й мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку. Закордонна історико-педагогічна думка (з давніх цивілізацій і античних часів, Середньовіччя, епохи Відродження до XIX ст.) презентує динаміку застосування методів навчання словом і через слово в тогочасній освітній практиці і педагогічній теорії (діалог, сократівська бесіда, суперечка, проголошення промов, переказ текстів, робота із книгою тощо).

Перспективним напрямом подальшого наукового пошуку вважаємо дослідження витоків словоцентризму в історії розвитку вітчизняної педагогіки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ге Ф. История образования и воспитания. Москва : Изд. МОДП, 1912. 114 с.
2. Гербарт И. Избранные педагогические сочинения. Т. I. Москва : Гос. учеб.-пед. изд-во Наркомпроса РСФСР, 1940. 290 с.
3. Дистервег А. Руководство к образованию немецких учителей. *Хрестоматія по історії зарубіжної педагогіки* / под ред. А. Пискунова. Москва : Педагогика, 1981. С. 71–74.
4. История педагогики и образования: От зарождения воспитания в первобытном обществе до конца XX в. / под ред. А. Пискунова. Москва : Педагогика, 2001. 512 с.
5. Полевикова О. Генеза словоцентричного підходу до мовної освіти дітей у лінгвофілософській думці України. *Современные аспекты педагогической работы*: в 3 кн. / авт.кол. : Г. Абдуллина и др. Кн. 2. Одесса, 2013. 158 с.
6. Полевикова О. Методологія словоцентризму як теоретичне підґрунтя інноваційного підходу до мовної освіти дітей. *Сучасні акмеологічні дослідження: теоретико-методологічні та прикладні аспекти* : монографія / редкол.: В. Огневюк, С. Сисоева, Я. Фруктова. Київ : Ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. С. 437–456.
7. Полевикова О. Словоцентризм як лінгводидактична інновація. *Цілі сталого розвитку третього тисячоліття: виклики для університетів наук про життя* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 23–25 травня 2018 р. / ред.: С. Ніколаєнко

(відповід. ред.), І. Ібатуллин, О. Барановська й ін. Т.4. Київ : ТОВ «ПІНТЕКО», 2018. С. 254–257.

8. Швець Т. Критерії та показники формування професійної майстерності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. *Педагогічні науки* : збірник наукових праць. Херсон, 2017. Вип. LXXV. Ч. III. С. 93–97.

9. Швець Т. Проблема підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів в контексті професійної майстерності. *Transformacja środowiska międzynarodowego i jego wielowymiarowość* / R. Kordonski, A. Kordonska ; D. Kamilewicz-Rucińska (red.). Lwowski Uniwersytet Narodowyim. Iwana Franki. Tom 5. Lwów ; Olsztyn, 2017. 426 s.

10. Професійна підготовка майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти: аналіз дефініцій. *Advances of Science* : Proceedings of articles the international scientific conference. Czech Republic, Karlovy Vary – Ukraine, Kyiv, 28 September 2018 / Editors prof. L. Katjuhin et al. Electron. txt. d. (1 file, 18,7 MB). Czech Republic, Karlovy Vary : Skleněný Můstek – Ukraine, Kyiv : MCNIP, 2018. С. 366–375.

REFERENCES:

1. Ge F. (1912) *Istorija obrazovaniya i vospitaniya* [History of education and upbringing]. Moskva : Izd. MODP, 114 s. [in Russian]
2. Gerbart I. (1940) *Izbrannye pedagogicheskie sochineniya*. T. I. Moskva [Selected pedagogical works] : Gos. ucheb.-ped. izd-vo Narkomprosa RSFSR, 290 s. [in Russian]
3. Disterveg A. (1981) *Rukovodstvo k obrazovaniyu nemeckih uchitelej* [Guide to the education of German teachers]. *Hrestomatija po istorii zarubezhnoj pedagogiki* [Chrestomathy of the history of foreign pedagogy] / pod red. A. Piskunova. Moskva : Pedagogika, S. 71–74. [in Russian]
4. *Istorija pedagogiki i obrazovaniya: Ot zarozhdenija vospitaniya v pervobytnom obshhestve do konca XX v.* [History of pedagogy and education: From the origin of education in primitive society to the end of the XX century] / pod red. A. Piskunova. Moskva : Pedagogika, 2001. 512 s. [in Russian]
5. Polievikova O. (2013) *Henez slovotsentrychnoho pidkhdou do movnoi osvity ditei u lindhvofilosofskii dumtsi Ukrainy* [The genesis of word-centric approach to language education of children in the linguo-philosophical thought of Ukraine]. *Sovremennye aspekty pedagogicheskoy raboty* [Modern aspects of pedagogical work]: v 3 kn. / avt.kol. : H. Abdullina y dr. Kn. 2. Odessa, 158 s. [in Ukrainian]
6. Polievikova O. (2016) *Metodolohiia slovotsentryzmu yak teoretychne pidgruntia innovatsiinoho pidkhdou do movnoi osvity ditei* [The methodology of word-centrism as a theoretical basis for an innovative approach to language education of children]. *Suchasni akmeolohichni doslidzhennia: teoretyko-metodolohichni ta prykladni aspekty* [Modern acmeological research: theoretical, methodological and applied aspects] : monohrafiya / redkol.: V. Ohnevuk, S. Sysioeva, Ya. Fruktova. Kyiv : Un-t im. B. Hrinchenka, S. 437–456. [in Ukrainian]
7. Polievikova O. (2018) *Slovotsentryzm yak lindhvodydaktychna innovatsiia* [Word-centrism as a lingvodidactic innovation]. *Tsili staloho rozvytku tretoho tysyacholittia: viklyki dlya univertsitetiv nauk pro zhyttia* : materialy Mizhnarodnoyi naukoivo-praktychnoi konferentsii, m. Kyiv, 23–25 travnya 2018 r. / red.: S. Nikolaenko

littia: vyklyky dlia universytetiv nauk pro zhyttia [The goals of the sustainable development of the third millennium: challenges of life sciences universities] : materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, m. Kyiv, 23–25 travnia 2018 r. / red.: S. Nikolaienko (vidpovid. red.), I. Ibatullin, O. Baranovska y in. T.4. Kyiv : TOV «PRINTEKO», S. 254–257. [in Ukrainian]

8. Shvets T. (2017) Kryterii ta pokaznyky formuvania profesiinoi maisternosti maibutnikh vykhovateliv doshkilnykh navchalnykh zakladiv [Criteria and indicators of formation of professional skills of future teachers of pre-school educational institutions]. *Pedahohichni nauky* [Pedagogical Sciences]: zbirnyk naukovykh prats. Kherson, Vyp. LXXV. Ch. III. S. 93–97. [in Ukrainian]

9. Shvets T. (2017) Problema pidhotovky maibutnikh vykhovateliv doshkilnykh navchalnykh zakladiv v konteksti profesiinoi maisternosti [The issue

of training future teachers in pre-school educational institutions in the context of professional skills]. *Transformacja środowiska międzynarodowego i jego wielowymiarowość* / R. Kordonski, A. Kordonska ; D. Kamilewicz-Rucińska (red.). Lwowski Uniwersytet Narodowyim. Iwana Franki. Tom 5. Lwów ; Olsztyn, 426 s. [in Ukrainian]

10. Profesiina pidhotovka maibutnikh vykhovateliv zakladiv doshkilnoi osvity: analiz definitsii [Professional training of future teachers of pre-school educational institutions: analysis of definitions]. *Advances of Science : Proceedings of articles the international scientific conference. Czech Republic, Karlovy Vary – Ukraine, Kyiv, 28 September 2018* / Editors prof. L. Katjuhin et al. Electron. txt. d. (1 file, 18,7 MB). Czech Republic, Karlovy Vary : Skleněný Můstek – Ukraine, Kyiv : MCNIP, 2018. S. 366–375. [in Ukrainian]